

PO BRONSON

&

ASHLEY MERRYMAN

VÝCHOVNÝ ŠOK

ČO SME
O DEŤOCH
NEVEDELI

VÝCHOVNÝ ŠOK

NurtureShock: New Thinking about Children

PO BRONSON
&
ASHLEY MERRYMANOVÁ

**ZELENÝ
KOCŮR**

„Postupne vás budeme vyzývať, aby ste prehodnotili mnohé záležitosti, ktoré sa až donedávna pokladali za nedotknuteľné. ... Medzi najdôležitejšie patria: sebaúcta, Noam Chomsky, autoškola, predstava, že deti sú prirodzene slepé k rasovým konštruktom, emočná inteligencia, zákaz žalovať, vzdelávacie kreslené filmy, včasná identifikácia nadaných detí, názor, že sledovanie televízie vedie k priberaniu, či domnienka, že ak dieťa odoláva nátlaku rovesníkov, je to nevyhnutne dobré znamenie.“

**ČO SME
O DEŤOCH
NEVEDELI**

Pôvodný názov: NurtureShock: New Thinking about Children
Copyright © 2009 by Po Bronson
Published by Twelve, Hachette Book Group, 237 Park Avenue,
New York, NY 10017

Preložil: Martin Petrovický
Odborný konzultant: PhDr. Hana Ščibranyová, kl. psychologička
a psychoterapeutka
Jazyková úprava: Marína Terenová
Korekcia: Gertrud Mária Korpič a Ján Zaľko

© Vydavateľstvo Zelený kocúr s. r. o., Šamorín, Slovensko, 2015

Vydáva: Vydavateľstvo Zelený kocúr s. r. o.
Webová stránka: www.zelenykocur.sk
Zodpovedný vydavateľ: konateľ spoločnosti
Grafická úprava: Design Amorandi

ISBN 978-80-89761-10-4
EAN 9788089761104

Všetky práva vyhradené. Nižaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovať, ukladať do informačných systémov ani rozširovať akýmkoľvek spôsobom, či už elektronicky, mechanicky, fotografickou reprodukciou, alebo inými prostriedkami, bez písomného súhlasu majiteľov práv.

OBSAH

PREDSLOV	7
NA ÚVOD	11
1. OPAČNÝ ÚČINOK POCHVALY	17
2. STRATENÁ HODINA	35
3. PREČO RODIČIA NEHOVORIA O RASÁCH?.....	53
4. PREČO DETI KLAMÚ?	78
5. HĽADANIE NADPRIEMERNOSTI V ŠKÔLKE	99
6. SÚRODENECKÝ EFEKT.....	122
7. TÍNEDŽERSKÁ REVOLTA A VEDA	138
8. MOŽNO SEBAOVLÁDANIE NAUČIŤ?	162
9. HRÁ SA S OSTATNÝMI	184
10. PREČO HANNAH ROZPRÁVA, A ALYSSA NIE?	204
ZÁVER.....	234
POĎAKOVANIA.....	249
POZNÁMKY	254

PREDSLOV

Pri dverách stojí Cary Grant.

V šesťdesiatych rokoch 20. storočia návštevníci súkromného nočného klubu Magic Castle v Hollywoode v štáte Kalifornia vídali, že podnik, ktorý riadili profesionálni kúzelníci, najal ako vrátnika dvojníka Caryho Granta. Pri hlavnom vchode stál elegantný muž v bezchybne ušitom obleku. „Vitajte v Castle,“ privítal ich šarmantne. Zdalo sa, že svoju úlohu si užíva. Keď hostia prešli halou, smiali sa na tom, ako veľmi sa vrátnik ponáša na kultového herca. Nočný klub stojí iba niekoľko metrov od kina Chinese Theatre a hollywoodskeho Chodníka slávy. To, že dvere otváral najlepší imitátor Caryho Granta na svete, predstavovalo dokonalé stelesnenie čara Hollywoodu vo všetkých jeho formách.

Vrátnik, ktorý vítal návštevníkov, však v skutočnosti nebol imitátor, ale ozajstný Cary Grant.

Zakladajúceho člena Castle fascinovala mágia už v detstve. Rovnako ako mnohé iné celebrity, aj jeho však podnik priťahoval svojimi železnými pravidlami – nijaké kamery, fotoaparáty, reportéri. Hviezdy vďaka nim mohli prežiť pokojný večer bez toho, aby sa o nich na druhý deň písalo v bulvárnych správach.

Grant sa zdržiaval v hale preto, aby sa mohol zhovárať s recepciou Joan Lawtonovou. Hodiny trávili rozhovorom o hlbšom druhu mágie – čomsi, na čom Grantovi záležalo väčšími než na javisku.

O deťoch.

Lawtonová robila v Castle iba po večeroch. Cez deň pracovala na získaní certifikátu v oblasti vývinu detí. Granta, ktorý bol v tom čase otcom batolaťa, jej výskum očaril. Ustavične prejavoval

záujem o jej výsledky. „O deťoch chcel vedieť úplne všetko,“ spomínala neskôr. Vždy keď začul, že vonku zastalo auto, svižným krokom prešiel k dverám. Nemal v úmysle klamať návštevníkov, no presne to sa mu často podarilo. Hostia, ktorí si zvyčajne pýtali autogramy, si ho nevšímali.

Prečo si však neuvedomili, že nie je imitátor?

Poplietol ich kontext. Nikto totiž neočakával, že skutočný Cary Grant by vykonával ničím nezaujímavú prácu vrátnika. Kúzelníci, ktorí vystupovali v Magic Castle, boli najlepší na svete. Preto predpokladali, že prvým kúzlom večera bol šarmantný vrátnik.

Ide o to, že keď je všetko naaranžované ako zábava – keď to pôsobí čarovne, prekvapujúco a fascinujúco – človek vníma aj skutočnosť ako ďalšiu atrakciu.

Tak to platí aj v oblasti vedy.

Súčasný spravodajský cyklus trvá 24 hodín denne a 7 dní v týždni. Má formu televíznych relácií, ustavičného blogovania, tlačových správ a e-mailov. Zdá sa, že pozornosti neujde nijaký prelomový vedecký objav. Tieto zistenia však plnia úlohu podradných celebrit – slúžia ako výplň v čase, keď nie je dostatok pútavých titulkov. Každá správa sa dočká pätnástich minút slávy a skôr nás zabaví, než privedie k vážnym úvahám. Na druhý deň ju odhodíme a tlačové agentúry vychrlia novú vedeckú informáciu *du jour*. Keď si takéto zistenia vypočujeme v zhustenej podobe, neprídeme na to, ktoré z nich si zasluhujú našu pozornosť.

Väčšina vedeckých poznatkov nespĺňa požiadavky mediálnej prezentácie. Pokiaľ ide o oblasť vývinu detí, v poslednom čase nedošlo k nijakým zisteniam, ktoré by sa dali označiť za prelomový vedecký objav. Nové myšlienky zvyčajne nie sú výsledkom práce jedného človeka. Prispeli k nim mnohí vedci, často desiatky pracovníkov, ktorí sa venovali výskumu na univerzitách po celom

svete. Nové pravdy sa obvykle neodhalia pri jedinom pokuse, ale postupne, v priebehu desaťročí, pričom ďalšie výskumy kopírujú a spresňujú predchádzajúce.

Následkom toho sme mali mnohé dôležité objavy priamo pod nosom. Vznikali totiž v priebehu posledných desiatich rokov. Ako spoločnosť sme však nikdy kolektívne neuznali, že naozaj existujú.

NA ÚVOD

Prečo bývajú naše inštinktívne reakcie
v súvislosti s deťmi nesprávne?

Pokiaľ ide o umenie, manželka má dobrý vkus. Jedinou výnimkou je akrylové zátišie, ktoré visí v spálni pre hostí. Vyníma sa na ňom kvetináč s červenými pelargóniami vedľa okrovej polievacej krhly, v pozadí sa tiahne hnedý latkový plot. Obraz je hnusný, no to nie je jeho najväčší hriech. Prekáža mi na ňom najmä to, že pochádza zo súpravy na maľovanie podľa čísel.

Vždy keď sa naň pozriem, zatúžim ho potajomky vyniesť z domu a vyhodiť do kontajnera na rohu.

Manželka mi to však nechce dovoliť, lebo roku 1961 ho namaľovala jej prababka. Podporujem skladovanie vecí zo sentimentálnych dôvodov a dom je plný artefaktov, ktoré vytvorili členovia ženinnej rodiny. Nemyslím si však, že táto maľba obsahuje či tľmočí skutočné city. Ich náznak sa pravdepodobne dal pozorovať v deň, keď prababka kúpila v obchode s umeleckými potrebami súpravu na maľovanie podľa čísel. Dávalo to nádej na istú mieru tvorivosti či inšpirácie, ktorú však konečný produkt podľa môjho názoru skôr hanobí. Neoslavuje prababkinu spomienku, ale ju podkopáva.

Maľovanie podľa čísel dosiahlo začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia výrazný úspech. Bolo *mimoriadne* obľúbené, predstavovalo iPod svojich čias. Základom marketingu bola predstava, že ženy v domácnosti budú mať vďaka umývačkám riadu, vysávačom a práčkam množstvo voľného času. Za tri roky predala spoločnosť Palmer Paint Company vyše dvanásť miliónov súprav. Hoci sa tento fenomén tešil nesmiernej popularite, stal sa aj zdrojom polemík. Kritici sa nevedeli rozhodnúť, či majú

podporiť demokratickú predstavu, že každý človek má právo na umelecké vyjadrenie, alebo odmietnuť robotický, konformistický spôsob jej realizácie.

Nedávno som sa zamyslel nad tým, aký názor na vývin detí som mal pred niekoľkými rokmi – predtým, ako sme sa s Ashley Merrymanovou pustili do písania tejto knihy. Odrazu som si spomenul na nevkusný obraz s pelargóniami v kvetináči. Musel som sa vrátiť domov a celý večer naň hľadieť. Napokon som si uvedomil prečo.

Pocity, ktoré na človeka doliehajú pri pohľade na maľbu podľa čísel, pripomínajú zmes emócií navodených knihami o deťoch. Príčinou je to, že chlapci a dievčatá by sa v súlade s hlboko zakorenými predstavami mali vychovávať „podľa predpisov“. Ak veda niečo odporúča, mali by ste sa podľa toho správať, teda konať tak ako amatérsky maliar, ktorý na rúčku polievacej krhly použije odtieň kukuričné vlasy a pálenú umbru.

Keby mi bol teda ktosi pred niekoľkými rokmi povedal: „Mali by ste si prečítať túto knihu o novej vede o deťoch“, bol by som sa mu zdvorilo poďakoval a absolútne ignoroval jeho odporúčanie.

Rovnako ako väčšina rodičov, aj ja s manželkou sme si po narodení syna kúpili niekoľko kníh o deťoch. Po roku sme ich odložili, no keď sa nám po troch rokoch narodila dcérka, znova sa vrátili na police. Prešiel ďalší rok a celkom sme o ne stratili záujem.

Podobne zmyšľala väčšina priateľov. Zhodli sme sa, že deti sme nevychovávali – a nechceli vychovávať – „podľa predpisov“. Riadili sme sa inštinktom. Nesmierne sme ich ľúbili a pozorne sme sledovali ich potreby a vývin. Zdalo sa nám, že to stačí.

V tom čase sme s Ashley pravidelne prispievali do časopisu *Time*. Ashley, ktorá žila v Los Angeles, viedla celé roky skromný vyučovací program pre chlapcov a dievčatá z chudobných štvrtí. Pre asi štyridsať detí sa stala akousi dobrou vílou – sprevádzala ich životom od škôlky až do strednej školy. Keďže sa riadila

inštinktmi, vždy mala dosť nápadov a vedela, ako má deti viesť. Nikdy netrpela nedostatkom inšpirácie. Potrebovala iba ďalších učiteľov a školské potreby.

V tomto zmysle sme ani ja, ani Ashley nevedeli, čo nám uniká. Nepovedali sme si: „Fíha, musím si oprášiť vedomosti o vývine detí, lebo robím chyby.“ Namiesto toho sme veselo žili ďalej – až kým sme nezačali písať túto knihu.

Zisťovali sme, čo motivuje dospelých, a jedného dňa sme si položili otázku: Odkiaľ čerpajú sebavedomie deti? Na problematiku sme odrazu hľadeli z nového uhla. (Na reportáž, ktorú sme napokon napísali, vo februári 2007 odkazovala titulná strana časopisu *New York*. Neskôr sme ju rozšírili a urobili z nej 1. kapitolu tejto knihy.) To, čo sme sa dozvedeli, nás zároveň prekvapilo aj zmiatlo. Pred uverejnením reportáže sme na základe inštinktov boli hlboko presvedčení, že ak chceme zvýšiť malým deťom sebavedomie, musíme im hovoriť, že sú inteligentné. Odhalili sme však množstvo mimoriadne presvedčivých dôkazov, že tento zvyk má opačný účinok: sebavedomie deťom naopak podkopáva.

Po tom, čo sme pri písaní reportáže zhromaždili znepokojivé informácie, zmenili sme správanie. Napriek tomu sme sa nezbavili otázky: Prečo boli naše inštinkty také nesprávne?

Podľa tradícií je materinský pud vrodenný. Ženy ubezpečujeme, že nezáleží na tom, či sa do tridsiatky vyhýbali počatiu alebo sa nepokladajú za materinské typy. Vo chvíli, keď im prvý raz vložia do náručia novorodenca, šibnutím čarovného prútika sa spolu so zvýšenou hladinou hormónov zjaví aj materinský pud. Matka bude *vedieť*, čo má robiť, a tak to zostane ďalších osemnásť rokov. Je to pre ňu rovnako prirodzené ako to, že má vaječníky a túži nosiť drahé topánky na vysokom podpätku.

Vďaka týmto mýtom slovom *inštinkt* vyjadrujeme kolektívnu múdrosť, ktorú sme intuitívne získali pri výchove detí. Ide však o nadmerné zovšeobecnenie tohto pojmu. Skutočný pud – biologické nutkanie,

ktoré sa v tomto čase aktivuje – má formu prudkého impulzu živiť a chrániť dieťa. Neurovedcom sa dokonca podarilo presne lokalizovať nervovú sieť v mozgu, kde tento impulz vzniká. Budúci rodičia sa môžu spoľahnúť, že sa naozaj prejaví. Na to, ako *čo najlepšie* vychovávať deti, však už musia prísť sami.

Inak povedané, naše „inštinky“ sú také nesprávne preto, lebo v skutočnosti nemajú charakter pudov.

Dnes, po troch rokoch bádania s Ashley chápeme, že to, čo sme pokladali za inštinky, boli v skutočnosti iba inteligentné, informované reakcie. Veci, na ktoré sme prišli. Postupne sme zistili, že ich znečistila zmes zbožných želaní, moralistických predsudkov, nákazlivých módných výstrelkov, osobnej minulosti a starých, prekonaných psychologických prístupov – to všetko na úkor zdravého rozumu.

Pojmom *výchovný šok* sa zvyčajne rozumie panika, ktorá často zachváti nových rodičov a týka sa toho, že z bájneho prameňa netryskajú nijaké užitočné vedomosti.

Táto kniha vám spôsobí obdobný šok. Vychádza z nových fascinujúcich vedeckých poznatkov o deťoch a odhaľuje, koľko zo základných predpokladov o svojich ratolestiach už nemôžete pokladať za spoľahlivé.

Základnou premisou tejto publikácie je to, že mnohé výchovné stratégie modernej spoločnosti majú v skutočnosti opačný účinok. Prehliadame totiž kľúčové zmeny vo vede.

Výsledné chybné predpoklady o vývine detí deformovali výchovné zvyky, školské programy a spoločenské prístupy. Ovplyvňujú naše nazeranie na chlapcov a dievčatá, a teda aj to, ako chápeme ich správanie a ako s nimi komunikujeme. Zmyslom tejto knihy nie je trúbiť na poplach, ale naučiť čitateľov rozmyšľať o deťoch inak – hlbšie, jasnejšie. Ak dnes nepatrne upravíme svoje myslenie, z dlhodobého hľadiska zmeníme charakter spoločnosti – za každým zlepšime jedného budúceho občana.

Táto kniha venuje mozgu rovnaký priestor ako mravným zásadám. Zaoberá sa pestrou paletou tém, ktoré sa týkajú detí každého veku – od dojčiat až po tínedžerov. Maľovaniu podľa čísel je na míle vzdialená. Osobitné kapitoly venujeme sebavedomiu, spánku, klamstvu, rasovým postojom, inteligencii, súrodeneckým konfliktom, tínedžerskej revolte, sebaovládaniu, agresívnosti, vďačnosti a nadobúdaníu jazykových schopností. Text publikácie je výsledkom vzájomnej spolupráce.

Postupne vás budeme vyzývať, aby ste prehodnotili mnohé záležitosti, ktoré sa až donedávna pokladali za nedotknuteľné. Je ich priveľa, preto ich tu nemôžeme vymenovať všetky. Medzi najdôležitejšie patria: sebaúcta, Noam Chomsky, autoškola, predstava, že deti sú prirodzene slepé k rasovým konštruktom, emočná inteligencia, zákaz žalovať, vzdelávacie kreslené filmy, včasná identifikácia nadaných detí, názor, že sledovanie televízie vedie k priberaniu, či domnienka, že ak dieťa odoláva nátlaku rovesníkov, je to nevyhnutne dobré znamenie.

Tieto témy sme zvolili preto, lebo výsledky výskumu nás prekvapili. Priamo totiž spochybnili konvenčné názory na to, ako deti vyrastajú.

Keď sme však podrobne preskúmali vedecké poznatky a analyzovali dôkazy, nové myslenie o deťoch nám odrazu pripadalo zjavné a logické, ba až samozrejmé. Už sme nemali pocit, že musíme vychovávať svoje ratolesti „podľa predpisov“. Pripadalo nám to celkom prirodzené, ako návrat k zdravému rozumu. Staré predpoklady, ktorých sme sa kedysi pridržali, sme vnímali iba ako projekciu zbožného želania. Keď sme prekonali počiatkový šok, zistili sme, že na deti hľadáme novými očami.

1.

OPAČNÝ ÚČINOK POCHVALY

Pravdaže je výnimočný. Ak mu to však
poviete, v súlade s novým výskumom mu ublížite.
Je to neurobiologický fakt.

Aký máme názor na chlapca, ako je Thomas? Thomas (je to jeho druhé krstné meno) chodí do piateho ročníka Štátnej školy 334 (Školy Sarah Andersonovej) na Západnej 84. ulici v New Yorku, v ktorej vládne mimoriadne súťaživá atmosféra. Rovnako ako mnohí ďalší žiaci, aj on je veľmi štíhly. Nedávno si dal ostrihať nakrátko dlhé vlasy špinavej blond farby, aby vyzeral ako nový James Bond (k holičovi si vzal fotografiu Daniela Craiga). Na rozdiel od tejto filmovej postavy obľubuje uniformu, ktorá sa skladá z voľných nohavíc s množstvom vreciek a trička s fotografiou jedného z jeho hrdinov – Franka Zappu. Trávi čas s piatimi kamarátmi zo školy. Prezývajú ich „bystrí chlapci“. Patrí medzi nich a teší sa z toho.

Odkedy sa naučil chodiť, ustavične počúva, že je inteligentný. Nehovoria mu to iba rodičia, ale aj všetci dospelí, ktorí s ním prišli do styku. Keď chcel tento predčasne vyspelý chlapec navštevovať predškolskú triedu v škole S. Andersonovej, inteligenciu mu potvrdili aj štatisticky. Táto inštitúcia je vyčlenená pre jedno percento uchádzačov, ktorí pri povinnom IQ teste dosiahnu najlepšiu výsledok. Thomas sa však nezaradil iba do tejto kategórie – zistilo sa, že patrí medzi najlepšie percento z najlepšieho percenta.

No keď pokračoval v štúdiu a uvedomoval si svoje kvality, pri školských úlohách sa to neprejavovalo iba nebojácnosťou a sebavedomím. Jeho otec si všimol pravý opak. „Thomas nechcel skúšať veci, pri ktorých by nedosiahol úspech,“ poznamenal. „Niečo si osvojil veľmi rýchlo, no keď sa mu nedarilo, takmer okamžite

sa vzdal. Jednoducho vyhlásil: „Nejde mi to.“ Chlapec bez hlbšej úvahy delil svet na dve časti – na veci, v ktorých prirodzene vynikal, a na tie, v ktorých nevynikal.

V prvých ročníkoch mu napríklad nešlo hláskovanie, preto sa zdráhal robiť to nahlas. Keď po prvý raz zbadal zlomky, vzoprel sa. Najväčšia prekážka prišla v tretej triede. Mal sa naučiť písať tak, aby písmená nadväzovali na seba, no celé týždne to odmietal vyskúšať. Učiteľ však žiadal, aby takto vypracoval domácu úlohu. Thomas nechcel dobehnúť zameškané, radšej príkaz kategoricky odmietol. Otec sa pokúšal dohovoriť mu. „Pozri sa, to, že si inteligentný, ešte neznamená, že nemusíš vynaložiť úsilie.“ (Thomas napokon nadväzovanie písmen zvládol, no otec ho musel dlho prehovárať.)

Prečo dieťaťu, ktoré je dokázateľne na absolútnom inteligentnom vrchole, chýba sebedomie a neverí, že zvládne bežné školské výzvy?

Thomas nie je jediný takýto žiak. Už niekoľko desaťročí vieme, že značná časť nadaných študentov (tých, ktorí sa v testoch spôsobilosti dostanú medzi najlepších desať percent) podceňuje svoje schopnosti. Tí, ktorí trpia subjektívnym pocitom nespôsobilosti, si nastavujú nižšiu latku a očakávajú od seba menej. Nedoceňujú význam úsilia a majú pocit, že rodičia im musia väčšmi pomáhať.

Otcovia a matky sa domnievajú, že tento problém vyriešia tak, že budú deti chváliť za to, že sú inteligentné. Podľa prieskumu Kolumbijskej univerzity si 85 percent amerických rodičov myslí, že hovorí dcéram či synom, že sú bystrí, je dôležité. V New Yorku a okolí je to podľa môjho vlastného prieskumu – pripúšťam, že nie vedeckého – skôr 100 percent. Robia to *všetci*, jednoducho to majú vo zvyku. „Si taký inteligentný, chlapče.“ Hovorí sa to až príľahko.

„Skoro a často,“ odpovedala istá matka na otázku, s akou frekvenciou chváli deti. Jeden otec zasa vyzdvihuje kvality svojich ratolestí „pri každej príležitosti“. Dupočuli sme sa, že keď deti